

stăpânirii otomane, integrând acestui concept ansamblul manifestărilor și exprimărilor referitoare la relația autoritate politică-grup etnic. Din acest punct de vedere, situarea provinciei la granița geografică a două mari sisteme (occidental și oriental) a contribuit major, în opinia sa, la nereușita impunerii complete de către statul român a mecanismelor și regulilor de eliminare a corupției instituționale, aceasta din urmă fiind, în ultimă instanță, produsul unor *instituții naturale*, imposibil de eradicat din cauza nivelului de educație al grupului social. Dacă statul român a înregistrat un semi-eșec în impunerea unui model administrativ occidental (nu doar în Dobrogea, de altfel, ci la nivelul întregii țări), în schimb până la izbucnirea Primului Război Mondial a reușit, datorită politicii de toleranță, să își asigure fidelitatea majorității grupurilor etnice dobrogene, cu excepția notabilă, și oarecum firească, a bulgarilor.

Această reușită este intrinsec legată de procesul de aculturație desfășurat după 1878, căruia îi sunt dedicate următoarele două capitole ale cărții. Se începe prin prezentarea agenților-factori (școala și instituțiile de învățământ, justiția civilă și religioasă, instituțiile de cult, armata, administrația și chiar partidele politice), subliniindu-se contribuția decisivă a statului român la crearea unui cadru administrativ care să respecte drepturile minorităților și să promoveze toleranța – premise *sine qua non* ale aculturației. Ulterior, autorul reia în amănunt aspecte particulare ale aculturației în Dobrogea, atitudini și acțiuni ale diversilor actori politici români, neomițând nici eșecurile, dintre care cel mai sensibil a fost emigrarea masivă a populației musulmane din Dobrogea de sud, în perioada interbelică, pe fondul imposibilității statului român de a garanta siguranța personală în fața atacurilor bandelor de comitații bulgari.

Lucrarea se încheie printr-un studiu de caz dedicat colonizării aromânilor din Peninsula Balcanică în Dobrogea de sud. Începute sub semnul reunirii elementului românesc între aceleași granițe și pentru a contracara grupurile compacte de bulgari din Cadrilater, colonizările au fost în scurt timp subminate de diferențele culturale dintre noii veniți și mediul autohton, amplificate de constantele ciocniri armate cu bandele de comitații. Astfel, cedările teritoriale și evacuările de populație din anul 1940 au pus capăt unui proiect generos, dar insuficient de bine pregătit și slab gestionat, al cărui rezultat final a fost doar sporirea elementului românesc în vechile granițe ale Dobrogei.

În ansamblu, cele zece capitole ale cărții redau o imagine destul de bine încheiată a spațiului multicultural dobrogean, cu accent pe relația dintre factorul economic, tradițiile culturale, modelul politic și *forma mentis*. Concomitent, istoricul beneficiază de o lucrare de specialitate bazată pe solide informații documentare (chiar dacă nu întotdeauna preluate suficient de critic) și care poate fi privită fără rețineri ca o reușită istorie a Dobrogei de la jumătatea secolului al XIX-lea până la cel de Al Doilea Război Mondial.

Din păcate, nu poate fi trecut cu vederea faptul că aspectul și condițiile tehnice ale redactării cărții subminează parțial impresia pozitivă lăsată de conținut, responsabilitatea fiind împărțită între autor și editură. Pare a fi fost publicată, în grabă, forma finală a tezei de doctorat, lipsind o ultimă lectură post-susținere, corecturile gramaticale și de tehnoredactare aferente, precum și uniformizările necesare. Probleme precum utilizarea defectuoasă a punctuației sau formatare greșite ale textului și fontului apar pe aproape fiecare pagină a volumului! Structura bibliografiei finale este oarecum ambiguă, mai ales ultima secțiune (*Dicționare. Enciclopedii. Arhive*) necesitând delimitarea între sursele inedite (*Arhive*) și cele editate (*Lucrări de referință*), dublată de plasarea lor înaintea celorlalte categorii bibliografice. Nu în ultimul rând, utilizarea notelor la finalul capitolelor, fără a reprezenta în sine o greșală, îngreunează sensibil raportarea critică a cititorului la sursa indicată de autor. Date fiind dimensiunile, tematica și impactul vizat al lucrării, un rezumat extins (cca. 10-15 p.) într-o limbă de circulație internațională ar fi fost nu doar binevenit, ci absolut necesar. Toate aceste minusuri, ce țin de formă și nu de fond, pot fi ușor remediate într-o viitoare reeditare, pe care valoarea conținutului ar justifica-o deplin.

Vlad Popovici

Asasinările în masă din RASSM în perioada Marii Terori. Documentele desecretizate din Arhivele MAI și SIS ale Republicii Moldova. Editori: Ion Varta, Tatiana Varta, Igorșarov. Chișinău, Editura Cartdidact, 2010, 710 p.

Cartea publicată în 2010 e parte a începutului unei serii consacrate represiunilor din prima Republică Sovietică Moldovenească, înființată în 1924. Volumul de față este o culegere a documentelor

desecretizate din arhivele MAI și SIS ale fostei Republici Sovietice Moldovenești. Având în vedere cunoașterea cât de cât detaliată a evenimentelor din perioada Marii Terori, documentele confirmă retorsiunile în masă din întreaga URSS din anii '30, în special despre Marea Teroare din 1937-1938.

Lucrarea este structurată în trei părți, prima fiind prefăța, a doua, un amplu studiu introductiv despre originea și motivația politică, dar și despre desfășurarea Marii Terori, ultima parte însumând tocmai selecția de documente.

Prefăța oferă o perspectivă asupra stadiului curent al cercetării comunismului, menționând dificultățile, dar și realizările pe plan european. Pentru a oferi o viziune clară pentru cititor, este clarificat obiectivul Marii Terori, crearea „poporului sovietic” rusificat, și categoriile vizate prin ordinele 00447 NKVD – oamenii din vechiul regim, preoții, credincioșii, ex-ofițerii țariști, aristocrații, burghezii; a doua categorie fiind oamenii din popor, mai ales țăranii bogați, dar, de fapt, aceștia erau toți țăranii care au refuzat colectivizarea forțată, deoarece astfel deveneau „cvasi sclavi” ai colhozurilor; a treia categorie o constituiau minoritățile naționale, care făceau parte din Rusia de mai mult timp.

A doua parte a cărții, studiul introductiv, având ca scop înfățișarea contextului Marii Terori, este divizată în șase capitole mari, fiecare având mai multe subcapitole.

În primul capitol, *Teroarea Bolșevică de la origini la punerea în practică*, este descris drumul „terorii” de la începutul teoretic formulat de Karl Marx și punerea în practică de către partidului bolșevic, dar mai ales importanța lui Lenin. Este menționată contradicția ce există între pucul din noiembrie 1917, prin care bolșevicii au ajuns la putere, și teroarea declanșată imediat după aceasta. Cel dintâi avea un caracter burghezo-democratic, instituind libertățile generale, cea din urmă deținea un specific revoluționar. Autorii pun accent în analiza făcută pe baza ideologică-politică a Marii Terori, justificarea războiului, idealul de partid formulat de Lenin, dar și pe începutul terorii, dezvoltarea infrastructurii, a lagărelor, importanța și privilegiile acordate organelor de represiune – CEKA (NKVD) – dar și foametei din anii 1921-1923, ca mijloc de represiune a tuturor claselor sociale care nu erau acceptate de bolșevici.

În segmentul următor, intitulat *Teroarea „legală” în perioada noii politici economice*, se prezintă succint modificarea „terorii de război” în una perpetuă, liderii comuniști dezvoltând un cadru juridic-legal cu scopul de a ajuta partidul în lupta sa împotriva „dușmanului poporului”, dar și împotriva devierilor din propriul eșafodaj intern. Totodată, se explică cadrul legal oferit instituțional pentru noua înlocuirea a CEKA, GPU (Direcția Politică de Stat).

În a treia secvență tratată, *Lichidarea țăranimii cu pătură socială „dușmănoasă”*, autorii înfățișează „genocidul” făptuit împotriva propriului popor prin foametea artificială din 1932-1933, organizată în Ucraina și Caucazul de Nord, produsă și extinsă prin confiscarea forțată a produselor alimentare. La nivelul URSS, dezvoltarea clasei de „chiaburi” și „sub-chiaburi” și relocarea lor prin mijloace forțate sunt analizate și cuantificate în paradigma suferinței umane provocate de teroarea generalizată de către Stalin.

În capitolul denumit *Terorizarea membrilor de partid*, este bine observată paranoia dictatorului, nevoia sa pentru controlul total al partidului. Epurările dictate vizau persoane ale căror devotament și loialitate erau considerate insuficiente, putând să devină un factor negativ care să atenteze la poziția hegemonică a lui Stalin. În interpretarea semnatarilor, apar oportunități creionate extremismul manifestat în epurările din cadrul partidului din 1932-33, legile promulgate privind anchetarea actelor teroriste, dar și instaurarea terorii generalizate din 1934.

Sub numele generic de *Marea Teroare (1937-1938)*, se prezintă începutul și desfășurarea fenomenului la scara întregii Uniuni Sovietice, evidențiindu-se importanța lui N. Ejov, șeful NKVD și persoana care a emis ordinul 00447 NKVD, rolul principalului protagonist, Stalin, care personal a semnat zeci de liste de condamnați la muncă forțată, trimiși în lagăre sau condamnați la moarte. Apar benefice acum studiul detaliat al grupurilor de țintă, enumerate în gradată ordonare, dar și titulatura operațiunii cu caracteristici naționale, îndreptată specific împotriva altor etnii decât cea rusă.

În ultimul capitol al studiului introductiv, intitulat *Marea Teroare din RASS Moldovenească în anii 1937-1938*, pe baza utilizării setului de documente desecretizate, sunt repertorizate succint o mulțime de destine existențiale, specifice arealului geografico-istoric, distruse premeditat. Sunt evocate acuzații precum „elogierea vieții din România” ori „avea intenția de a trece în România”, ba chiar

„chiabur”, ca fiind dovezi suficiente pentru a trimite mai multe persoane în GULAG, sau a fi condamnate la moarte. Sunt amintite mai multe grupe etnice, mai ales germanii, care erau special vizați, dar și diferitele grupări religioase.

În final, se poate evidenția numărul mare de lucrări bibliografice folosite în studiul introductiv, încercând să descrie, nu exhaustiv, categoriile, etapele și tipurile de ipostaze ale terorii generale sau specifice, această parte a cărții putând fi utilizată ca un manual pentru cercetarea fenomenului respectiv în anii '30 ai existenței statului sovietic. Salutăm munca depusă în acest volum preliminar, dar și „personalizarea” terorii prin menționarea unui volum mare de „proces” ale oamenilor simpli din mai multe grupuri etnice.

Varga Levente

Igor CAȘU, Igor ȘAROV (editori), Republica Moldova. De la Perestroikă la Independență 1989-1991, Chișinău, Editura Cartdidact, 2011, 637 p.

Cartea apărută în anul 2011, ca fiind o culegere de documente din fosta arhivă a Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei, inițiază o nouă serie a Centrului de Studiere a Totalitarismului, intitulată „RSSM în documente”.

Lucrarea are o structură fluidă, incluzând un studiu introductiv, urmat de documentele selectate de către autori, unele fiind desecretizate în anul 2010, datorită intervenției președintelui interimar, Mihai Ghimpu (2009-2010). Actele sunt ordonate cronologic, în total fiind publicate 222 de piese.

Studiul introductiv este structurat în mai multe părți, prima dintre ele însumând, în linii mari, evenimentele importante care au avut ca rezultat final independența RSS Moldovenească. Perestroika, inițiată de Gorbaciov la nivelul URSS, declarația de suveranitate, adoptată la 23 iunie 1990, și eșecul puciului din august 1991 au contribuit la declararea existenței de sine stătătoare a statului cuprins între Prut și Nistru.

După aceasta se creionează, tot în linii mari, contribuția unor oameni politici aflați în funcții cheie, care au impulsivat sau au avut tangență cu seria de fapte mai sus menționate. Sunt amintiți, astfel, cei mai importanți dintre ei, precum Simion Grossul, prim secretar al CC al PCM, aflat la putere până în 16 noiembrie 1989, înlocuit ulterior de Petru Lucinschi, Victor Smirnov fiind secundul celui dintâi, urmat în 1987 de către Veaceslav Pșenicinikov.

În următoarea parte sunt descrise în detaliu factorul etno-național al RSSM, distinct de cel general al Uniunii Sovietice, și importanța deținută în influențarea evoluției republicii. Autorii invocă înrăutățirea relațiilor interetnice ca un catalizator al prăbușirii regimului comunist. Prin date statistice este subliniat faptul că RSS Moldovenească era cea mai puțin urbanizată dintre componentele fostului sistem, dar și „eșecul” sovietizării, subliniindu-se că 95,4% dintre autohtoni își declarau atașamentul față de limba maternă.

Un alt aspect care ține de raporturile interetnice este legat de ponderea naționalităților titulare și a minorităților în cadrul PCM, nomenclatura și principalele posturi de conducere fiind deținute de ucraineni și ruși, care erau devotați intereselor Moscovei. Totodată autorii scot în evidență aportul majoritar la moldovenilor în cadrul rețelei de colhozuri din mediul rural. Ei conchid că aceste date și statistici explică parțial cauzele, dar și tensiunile apărute în societatea moldovenească la sfârșitul penultimului deceniu al secolului XX.

În continuare este descrisă evoluția societății, democratizarea acesteia devenind posibilă grație impactului fenomenului generat de perestroika. Totuși nu s-a renunțat la factorul de coerciție reprezentat de poliția politică, acest lucru fiind exemplificat de către Gheorghe David, un inginer care a criticat atitudinea oficialității față de naționalități, dar a și militat pentru revenirea la alfabetul latin. Pentru aceste „opinii” a fost reținut în 1986, forțat să urmeze un tratament psihiatric, fiind eliberat numai în 1988, după ce și în RSSM se făcuse simțită politica de deschidere și liberalizare. În opinia semnatarilor, la Plenara PCM din ianuarie 1988, chiar dacă reprezentanții vechii conduceri au acceptat doar formal perestroika, sunt totuși introduse elementele economiei de piață, iar în plan politic, în noiembrie, se formează